

האם חיבור לשקע חשמלי נחשב חיבור לקרקע?

א. פתיחה	ה. חיבור לקרקע שאינו יציב וקבוע
ב. הגדרת כלי 'שנעשה לקרקע'	ו. כלי שאינו חשוב בפני עצמו
ג. נעשה להשתמש בקרקע, אך לא לשמש אותה - אביק	ז. סיכום המקרים
ד. סיר המים על תנור החורף - פעולתו אינה מותנית בחיבור לקרקע	ח. כלי העשוי לקרקע שאינו מחובר
	ט. חיבור לשקע

א. פתיחה

במאמר זה, ברצוני לדון בשאלה: האם חיבור מכשיר חשמלי לשקע הוא כחיבור לקרקע המטרה. השאלה נדונה בספרי השו"ת בדורות האחרונים בהקשר של הלכות טבילת כלים, בדרך כלל בצירוף של סברות רבות נוספות. חלק מהפוסקים צירפו סברה זו לאחרות אשר שייכות דווקא בטבילת כלים, ובכך הקלו למעשה. אך לא מצאנו דיון ממצה המגיע להכרעה ברורה בשאלה זו בפני עצמה.¹

בטבילת כלים נדרש פתרון חדיפעמי לכלי מסוים, וניתן בשעת הצורך להישאר בספק ולטבול לחומרא. ברצוני להידרש לשאלה העקרונית מצד הגדרת הטומאה והטהרה, שיש לה יש השלכות רחבות על כל משך השימוש בכלי, בדיני זרעים (טהרת תרומה וחלה) ובדיני מקדש וקדשיו (אכילת קדש טמא).

נניח את יסודות הדיון בדברי חז"ל, ונבנה מדרג מקרים של חיבור לקרקע. לאחר מכן נדון מה דינו של חיבור לשקע חשמלי, והאם הוא נחשב חיבור לקרקע.²

כדי להקל על הקריאה, נבנה תחילה מפה של הדיון. אלו התנאים המשפיעים על הגדרת הכלי כמחובר לקרקע לענין טהרה:

- א. מי משמש את מי: האם הכלי משמש את הקרקע (לדוגמא - דלת של בית), או שהקרקע משמשת את הכלי (לדוגמא - יתד של אהל או מקלחון).³

1 ברצוני להודות לרב רועי בראון שליט"א על השקעתו הגדולה בעריכת המאמר. על הערות מחכימות ועל דיונים חשובים, אשר תרמו לבירור הסוגיות ולדיוק המסקנות.
2 הפניות במאמר בסתם: במשנה - למסכת כלים; ברמב"ם - להלכות כלים.
3 יש לציין שלא נעסוק בחציבה בקרקע או בסלע היוצרת מקום קיבול, שהיא בוודאי חלק מהקרקע

ב. חיוניות החיבור לשימוש הכלי: יש מקרים שבהם הקרקע מועילה לכלי, אבל אינה חלק מהותי מהשימוש בו (לדוגמא - מדף עץ או וו על הקיר). לעיתים הכלי לא יועד דווקא להתחבר לקרקע, ואפשר להשתמש בכלי גם בלא הקרקע (כגון ספריית עץ המחוברת לקיר לשם ייצובה).

ג. קביעות החיבור: החיבור ה'מהודר' ביותר הוא שהכלי קבוע כמו אבן בבנין, אך יש גם חיבורים קלים יותר, ובהם נשאל: האם החיבור לקרקע קבוע ולא ארעי, יציב ולא גמיש (כמו באמצעות חוט), מהודק ולא רעוע.

ב. הגדרת כלי 'שנעשה לקרקע'

נפתח במשנה המרכזית המלמדת את דין 'כלי שנעשה לקרקע' (יא, ב):

כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא, חוץ מן הדלת ומן הנגר ומן המנעול והפותה שתחת הציר והציר והקורה והצינור שנעשו לקרקע.

המשנה קובעת שכלי העשוי ממתכת שיש לו חשיבות בפני עצמו - מקבל טומאה, חוץ מרשימת כלים שהיא מונה - שהם אינם מקבלים טומאה, מפני "שנעשו לקרקע".

בכל המקרים במשנה פעולת הכלי היא בשיתוף עם הקרקע - הדלת סוגרת את הפתח בקיר, והמנעול נועל אותה. הכלי מיועד לקרקע מראשית ייצורו, והקרקע היא חלק מההגדרה הפונקציונלית של הכלי. המשנה מלמדת שאין צורך בשילוב ממשי של הכלי בבניין, אלא בחיבור בעלמא - והכלי טהור מלקבל טומאה.

קביעה זו - שכלי המחובר לקרקע טהור, מצויה לכאורה במחלוקת תנאים (טו, ב):

דף של נחתומין שקבעו בכותל - רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאים.

המשנה עוסקת בלוח מתכת ('דף') - לפי פירוש הרמב"ם, על פי בבא בתרא סו, א⁴; בדומה ל'מדף' בלשוננו) שעליו הנחתום לש את הבצק,⁵ והיו רגילים לקבוע אותו בקיר.

וטהרה מפני שהיא אינה מוגדרת ככלי. לדוגמא במסכת פרה (ה, ז), בדין כלי הנדרש להכין מי חטאת: "השוקת שבסלע - אין ממלאין בה, ואין מקדשין בה, ואין מזוין ממנה, ואינה צריכה צמיד פתיל, ואינה פוסלת את המקוה".

4 הרמב"ם בפירוש המשנה קובע, על פי הגמרא בבבא בתרא סו, א, שבדף של נחתומין העשוי עץ - שטומאתו מדרבנן בלבד - חיבורו לקרקע מטהרו מכל מקום, וצריך עיון מדוע השמיט דין דף עץ בהלכות (יא, כד). הנודע ביהודה (תנינא) יו"ד קט התקשה בלשון הר"ש שלא חילק בין דף עץ לדף מתכת, נגד הסוגיה בבבא בתרא.

5 כך פירשו הרמב"ם והברנטורא. הרשב"ם (בבא בתרא סו, א ד"ה דף) נקט כך בפירוש הראשון, וכתב שנראה לו לפרש שהוא מקום הנחת הלחם שעומד למכירה.

לפי הכלל שלמדנו לעיל, שכלי המחובר לקרקע טהור - מדוע חכמים מטמאים? מצאנו בפרק כ מקרים נוספים, שלכאורה אינם מתאימים לכלל האמור, ובכולם עצם החיבור לקרקע אינו מטהרם, עד שישלבם ממש בתוך הבניה:

- **כופת** (משנה ה) - קרש עץ שנועד לשיבה, ויכול לשמש גם כנדבך באבני הבנין. המשנה קובעת שכופת שנקבע בבנין טהור, רק בצירוף שני תנאים:
 - א. "קבעו" - הוא מחובר לכותל במסמרים, ובכך מוכח שהוא אינו תבנית זמנית לאבנים שמעליו, שהיא נשלפת אחר הבניה.
 - ב. "בנה עליו" - שורת אבנים נוספת, ובכך הוא נעשה חלק מהבנין.
 במצב כזה הכופת בטל לכותל ונעשה חלק ממנו (על פי פירוש הרמב"ם והברטנורא במשנה ה), וכך הוא נטהר מלקבל טומאה.
- **מפץ** (משנה ה) - שטיח קנים או עלי דקל וכד', ומשמש גם ככיסוי על גבי קורות העץ בתקרה. כדי שלא יקבל טומאה, יש שני תנאים:
 - א. "קבעו" - לקורות העץ במסמרים.
 - ב. "נתן עליו את המעזיבה" - מרח אותו בטיט.

כך המפץ לא ניתן לשליפה בסוף הבניה, ונעשה חלק מהתקרה ונטהר.

- **אבוס** (משנה ד) - קערה (=עריבה) גדולה שרצה להפוך אותה לכלי עץ גדול למאכל בהמה. בחיבור לקרקע שאינו כחיבור הכופת והמפץ - מקבל טומאה.

מה בין דלת ונגר שעל ידי חיבור קל לקרקע הם טהורים, למדף, כופת, מפץ ואבוס שהם טמאים עד שישולבו באופן ממושי בבניה? הרמב"ם בפירוש המשנה (כ, ד) מבאר שכלי טהור רק אם נעשה 'לשמש עם הקרקע', ואלו אינם עומדים בתנאי זה. החיבור לקרקע מאפשר לייצבו (אבוס) או להניחו בגובה (מדף), אך פעולתו העיקרית אינה קשורה בקרקע.⁶

6 דף של נחתומין משמש את הנחתום ללישה גם לפני שמחברים אותו בקיר, ואם כן החיבור לקיר אינו מהותי בפעולתו. מצאנו חילוק זה גם באחרונים: שב יעקב לא; בינת אדם סו, פה; גידולי טהרה ג.

ניסח זאת יפה בשו"ת שב יעקב (סי' לא): "בפרק יא איירי בכלים הנעשים בתחילה להשתמש בקרקע ובאותן כלים אפילו קודם חיבורם אינם מטמאין... משא"כ דפרק טו גבי דף של נחתומין וכן בפרק כ' גבי אבוס של בהמה, שלא נעשה מתחילה להשתמש עם הקרקע דווקא... דלא מהני חבורו לקרקע לבטל מטומאה דאורייתא אלא בכלי שלא נעשה רק לשמש עם הקרקע..."

ג. נעשה להשתמש בקרקע, אך לא לשמש אותה - אביק

האם כל כלי שאינו משמש את הקרקע כמו דלת טמא? כלל זה דורש בירור נוסף, מאחר שמצאנו כלים שאינם משמשים את הקרקע ובכל זאת טהורים כמו האביק שנדון בו להלן בפרק זה. תחילה נחזור לעיין מדוע האבוס לא נטהר בחיבור לקרקע. כתב בתפארת ישראל (כ, ד אות נז):

בשנעשה תחלה לשם כך להשתמש בקרקע, אז אפילו בשעה שהוא תלוש אינו מקבל טומאה, משא"כ הכא (באבוס). ועוד התם דוקא במשמש לקרקע כגון דלת ונגר שמשמש להבית, משא"כ הכא אבוס אינו מוכרח שיהיה מחובר.

שתי סיבות כותב התפארת ישראל לטומאת עריבה שעשאה אבוס:

א. ייעוד הכלי - העריבה לא נועדה לשימוש במחובר לקרקע.

ב. אופן השימוש בכלי - העריבה אינה צריכה לקרקע בשביל פעולתה כאבוס.

מדברי התפארת ישראל משמע שנדרשים שני תנאים כדי לקבוע את החיבור לקרקע: שהכלי יהיה מיועד להתחבר לקרקע, ושלשם פעולתו הוא צריך להתחבר לקרקע. לכאורה התנאים כלולים זה בזה, מפני שאם הוא מיועד להתחבר בקרקע זה מפני שיש לו זיקה כלשהי אליה. אך עדיין יש לשאול: האם כלי טהור דווקא כאשר משמש את הקרקע (כמו דלת), או גם כאשר הקרקע משמשת אותו (כמו ברז מים).

בניסוחי הראשונים בביאור לשון המשנה "שנעשו לקרקע" לא מצאנו הבחנה עקבית בעניין זה. לעיתים מתייחסים לצד הפונקציונלי של הכלי של שימוש בקרקע או עימה; במקומות אחרים מדגישים את יעוד הכלי שעשוי להתחבר בקרקע. כמו כן, אין הם מבחינים בין אם הקרקע משמשת את הכלי, או שהכלי נועד לשמש את הקרקע.⁷

בנודע ביהודה (תנינא יו"ד קט) הסביר באופן שונה מדוע דף של נחתומין טהור, וזה לשונו: "א) כלי שלגוף תשמישו א"צ לקרקע ואין הקרקע מסייעתו בתשמישו... וזהו דף של נחתומין... (ב) דבר שתשמישו עם הקרקע שאחר שנתחבר בקרקע עיקר תשמישו הוא עם סיוע המחובר בקרקע... והוא הדלת והנגר והמנעול".

לא הלכנו בדרכו של הנוב"י, מאחר שאין הוא מסביר את דין אביק שגוף תשמישו אינו עם הקרקע, ובכל זאת טהור, כפי שנראה לקמן (פרק ג). ראה בגידולי טהרה ג שמקשה בדומה לכך על החילוק של הנודע ביהודה.

7 להלן ניסוחי הראשונים: "הואיל ועיקר עשייתן שיהו מחוברין בקרקע" (פירוש המשנה לרמב"ם יא, ב - דלת); "אם נעשה אותו הדבר מתחלתו בקרקע או נעשה לשמש עם הקרקע" (שם כ, ד - אבוס); "מפני שאלו עשוין לקרקע" (רמב"ם ט, א); "שנעשו לקרקע - להשתמש בקרקע" (ברטנורא יא, ב); "שנעשו לקרקע - ותשמישן עם הקרקע" (ר"ש יא, ב); "כיון שנעשו להיות

מקרה שעשוי לסייע בבירור שאלות אלו, הוא האביק - כלי נקוב המתחבר לקרקעית המרחץ במרכזו, במקום הצטברות הלכלוך. בדרך כלל הוא סתום בפקק, אך לנקיון המרחץ ניתן לפתוח את האביק ולרוקן את מי המרחץ.⁸

דינו לעניין מקווה נזכר במשנה (מקוואות ו, י): האביק היה כלי עוד לפני חיבורו לקרקע. לכן, אם הוא נמצא בקרקעית המרחץ - המים שעוברים עליו נחשבים שאובים, ולא ניתן לטבול במרחץ. אם האביק בצד, כמו באיור, הוא אינו פוסל את המרחץ.

דין האביק לענין טהרה נזכר בתוספתא (מקוואות ה, ז; התוספות בסוגריים שלי, ב"ק):

המת במרחץ הקמין טמא, המת

בקמין המרחץ טמאה מפני [שה]נוגע באב[י]ק טמא, וטהור בעליתו. ר' שמעון אומר: הנוגע באב[י]ק טהור, שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע.

הקמין הוא קומת עמודים מתחת למרחץ, שבה אוויר חם לחימום המים;⁹ האביק הוא צינור עם פקק המחובר לצד המרחץ ועובר דרך הקמין. המפרשים מבארים שר' שמעון מטהר את האביק - אף שהוא כלי - מפני שהוא עשוי לשמש עם הקרקע (רמב"ם; ומדיגיש החסדי דוד על התוספתא שפסק כר' שמעון¹⁰) ולהתחבר אליה (ר"ש, תפארת ישראל ותוספות חדשים). הבחנה זו, שהאביק נעשה "לשמש עם הקרקע" עולה כבר בתוספתא הנ"ל.

מונחין שם תמיד תשמישן עם הקרקע ואין מקבלין טומאה... לפי שהוא בטל אגב קרקע" (רא"ש מקוואות יב - בדין סילונות).

ניתן לראות לדוגמה ברמב"ם שלא הבחין בין שני יעוד הכלי להתחבר לכלי, לבין השימוש בפועל של הכלי עם הקרקע. כמו כן, הוא לא הבחין בין הכלי המשמש את הקרקע (המטרה היא הקרקע - כמו דלת) או כלי המשמש עם הקרקע (המטרה לעיתים היא הכלי - כמו ברז מים).

8 יתכן שהוא בצורת צינור (כמו שציירנו אותו), ויתכן שיש כמו קערה עם נקב הניתן לסתימה. לצורך הבירור אין זה משנה.

9 החדר המחומם נקרא קלדריום, והקומה של החימום התת רצפתי נקראה היפוקאוסט. כך ביאר במשנת ארץ ישראל. והוסיף שהיה מצוי שהמרחץ התמוטט ומתרחצים נפללו לתוך הקמין הבער רח"ל. זה פשר הבקשה וההודאה בכניסה ויציאה מן המרחץ בברכות (ס, א).

הר"ש (מקוואות ו, י) ביאר שמדובר באמבטיה, והקמין הוא קומקום שבו מים לחימום האמבטיה. לא הבנתי בהסברו כיצד הטומאה של האביק קשורה בקומום.

10 הרמב"ם לא הזכיר את דין אביק לענין כלים. אמנם, מלשון התוספתא משמע שר' שמעון הוא

מדוע תנא קמא מטמא את האביק? ניתן לומר שהוא חולק על סתם משנה שהעשוי לקרקע כקרקע, אך זה מעט דחוק. הר"ש (מקוואות ו, ט) סובר שעקרונית תנא קמא מודה לר' שמעון, אלא שהוא מטמא אותו מדרבנן בלבד.

מדין האביק למדנו שגם כלי שאינו משמש את הקרקע בכל זאת טהור. די בכך שהכלי מיועד להתחבר לקרקע, ופעולתו נעשית עם הקרקע אפילו שאין זה חלק מהותי בפעולתו. הבינת אדם (סו, פה) חלק על הבנה זו. לדעתו, אין לחלק בין טהרת המקווה לטהרת כלים, והאביק טמא מן התורה -

האביק שהוא כלי אף כשאינו מחובר לקרקע אלא שנעשה רק להשתמש עם הקרקע, ולכן לא בטיל שם כלי.

לדבריו, כלי שנגמרה מלאכתו לפני החיבור לקרקע, נטהר רק אם משמש את הקרקע - ולא די בכך שישמש עם הקרקע. לשיטתו עולה שתנא קמא בתוספתא דאביק הוא כסתם משנה שלנו, שמכיוון שהוא כלי עוד לפני שמחובר לקרקע, טמא מן התורה.

ראיה לשיטתו הוא מביא מדין קלוסטרטא (יא, ד) - פין שנכנס בדלת ובקיר, שאינו מאפשר את פתיחת הדלת. למרות היותה כלי העשוי לקרקע היא טמאה מאחר שהיא כלי גמור לפני שהתחברה לקרקע. בפרק ה' נשוב לדון בסוגיית קלוסטרטא.

הוא עצמו מעיר שקשה על שיטתו מדברי הרמב"ם, שכתב (פירוש המשנה ה, יא):

אם היה התנור הזה של מתכת בנוי בקרקע אינו מתטמא כלל, לפי שאין הכלים הבנויים בקרקע מתטמאין זולתי תנור וכירים בלבד שבהם דבר הכתוב, אבל כל שזולתן הרי הכלל אצלינו כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.

בתנורים בימי המשנה היו משתמשים בהנחת קדירות מעליהם, או בהדבקה לדפנותיהם מבפנים. נמצא שתנור מתכת הוא כלי העומד בפני עצמו, שאינו משמש את הקרקע, ובכל זאת אחר שהתחבר לקרקע טהור, וכן פסק הרמב"ם (טו, ו).¹¹

ראיה נוספת נגד שיטתו היא מדין הקובע שלושה מסמרי מתכת בקרקע ועשה בראשם מקום מושב לקדירה - שהוא טהור (ו, א). הברטנורא מנמק את הדין בכך שזה כלי מתכת

שמסכים עם הדין שעשוי לקרקע טהור, ואם כן לא מצאנו מי שסובר שעשוי לקרקע טהור, ומטמא אביק.

11 קרקעית התנור היא האדמה, ואם כן התנור משתמש בקרקע אך לא משמש אותה. תנור חרס טמא על אף חיבורו לקרקע משום גזירת הכתוב. משתמשים בו בהנחת קדירות על גביו, או בהדבקה הפת לדפנות. פורנה (ח, ט) גם היא תנור חרס, אלא שהקדירות מונחות בקרקעית - על האדמה ולכן טהור. בתוספתא (כלים ב"ק ו, יז) מבואר שהיא טהורה משום שנעשית "לשמש עם הקרקע", ומבאר בתפארת ישראל שזאת מפני שהיא אינה דומה לתנור שאותו טמאה התורה.

המחובר לקרקע.¹²

לסיכום ביניים - ביררנו את מעמד האביק, המיועד להיות מחובר בקרקע, אך פעולתו העיקרית אינה מותנית בה. יש לו תועלת בחיבור אל הקרקע, אך היא לא מהותית בו. פוסקים רבים סבורים שאינו מקבל תומאה: הרמב"ם, הברטנורא, התפארת ישראל וכן עולה מן התוספתא.¹³

ד. סיר המים על תנור החורף - פעולתו אינה מותנית בחיבור לקרקע

אחד הנידונים בפוסקים האחרונים הקשורים בדיון לגבי האביק מהפרק הקודם, הוא סיר מתכת גדול שחיברו לתנור החורף, וחיממו בו מים לשתייה. מחד גיסא, כלי זה נועד להיות מחובר לקרקע. מאידך גיסא, הוא היה כלי עוד לפני שחובר לקרקע, וגם יכול באופן עקרוני למלא את תפקידו גם בלא חיבור לקרקע.

12 ועיין במשנה אחרונה שביקש להוכיח מדברי הר"ש והרא"ש שתנור מתכת מחובר לקרקע טמא. זו לשונו (ה, יא ד"ה וטמא): "אפשר דס"ל דנהי דכל הכלים אין מיטמאין במחובר. תנור וכירים מיטמאין כיון שפיהן למעלה וחיבורן בקרקע אינו מבטל מלאכתן שדרך תשמישן בכך אין חיבורן מטהרין". לכן כתבו הר"ש והרא"ש במסמרים הללו, שהם טהורים רק מטומאת כלי חרס - כלומר שאינם כדן תנור, אך טמאים משום כלי מתכת (ההסבר השני בר"ש ורא"ש; ראה גם משנה אחרונה ו, א ד"ה אע"פ).

נראה שאין בכך הוכחה נגד שיטתנו, שכן החצובה והתנור רק מונחים על הקרקע, ואפילו מחוברים - הרי אינם זקוקים לה. על כן דינם דומה לאבוס, שהחיבור לקרקע אינו מטהרו, שיכול לפעול פעולתו גם בלא החיבור לקרקע, ואינו דומה לאביק שמחובר בקרקע ומשתמש בה. אם כן, הדיוק של המשנה אחרונה מלמד אמנם על מחלוקת בין הרמב"ם והברטנורא לר"ש ולרא"ש בהגדרת התנור - האם נחשב כמשמש עם הקרקע (עיין תוספות בבא בתרא סה, א ד"ה לא, שהסתפק האם תנור נחשב מחובר לקרקע), אבל כולם יודו שכלי שיש בו צורך לפעולתו בחיבור לקרקע - יהיה טהור.

וראה לקמן בפרק ו' בדיון על אונקלי - וו הקבוע בקיר - שמוסכם על הר"ש והרא"ש שנחשב מחובר לקרקע ולכן טהור, אף שאינו דומה לדלת המשמשת את הקרקע.

13 יש עוד להרחיב על ההבדל שבין דין הכשר מקווה לדין טהרת כלים, מפני שיש בכך חשיבות להגדרת כלי מחובר לקרקע. ראה נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' קט); דעת כהן (סי' קא); תפארת ישראל (מקוואות ו, עו), שסברו שדין שאיבה אינו תואם לטהרת כלים. פסול שאיבה הוא כל הבאה של המים על ידי אדם או כלי שיצר האדם. כלי שנעשה לו בית קיבול בתלוש הוא מעשה ידי אדם. החיבור לקרקע לא מפיקע ממנו שם זה, גם אם כוונתו היתה לחבר את הכלי לקרקע. לעומת זאת, לענין הל' כלים מה שקובע הוא המחשבה והגדרת הכלי על ידי האדם, ולא צורתו. על כן, כל שייעוד הכלי להיות מחובר לקרקע, גם לפני שהתחבר לקרקע הוא נחשב על ידי האדם כקרקע, ולכן אינו מקבל תומאה. וראה משנה אחרונה (מקוואות ד, א) שסבר שאין לחלק בין הסוגיות.

בשו"ת שב יעקב (לא) כתב שהוא טהור מפני שהוא מיועד להיות דווקא מחובר לקרקע וזה שימוש, והוא אינו דומה לקערה שהוסבה להיות אבוס של בהמה, שהיא טמאה משום "שלא נעשה להשתמש עם הקרקע דווקא". הוא דומה יותר לאביק שבמרחץ, שאינו משמש את הקרקע אך נועד להתחבר לקרקע דווקא - וטהור.

חלק עליו בשו"ת יהודה יעלה לרב יהודה אסאד (א יו"ד רטז):

דמיחם אין עיקר עשייתו להיות דבק בארץ דוקא, דהא גם בתלוש ראוי לתשמיש זה עצמו להחם בו חמין ע"ג האש פשיטא מלתא דמקבל טומאה.

לטעמו, אמנם השימוש הרגיל בסיר הוא רק במחובר, אך יכול להשתמש בו גם שלא במחובר. כך הביין דבריו במנחת יצחק (ח, ע אות ב) והסכים עם סברתו. הוא דייק בדבריו שאם לא היה אפשר להשתמש בכלי אלא רק בחיבור לקרקע - היה טהור. בדומה לכך כתב הבינת אדם (סו, פה) מכיוון שאפשר להשתמש בכלי בלא הקרקע, נחשב שנגמרה מלאכתו כבר אז, גם אם מיועד דווקא לשימוש בקרקע.

מדבריהם עולה ברור נוסף: כלי העשוי דווקא להתחבר בקרקע, אך לא לשמשה - יש לבחון האם החיבור לקרקע הוא תנאי פונקציונלי, כלומר שאין בו שימוש במנותק, או שדי בדעת האדם שיהיה מחובר, בלא קשר מהותי לפעולת הכלי.

הבינת אדם השווה בין הסיר לאביק, אך נראה שההגדרה של הרב אסאד היא מעט שונה. הסיר יכול לשמש לחימום מים גם בלא החיבור לתנור (וכך עושים בסירים אחרים), אך האביק מיועד דווקא למקווה ואינו רגיל בשימוש אחר. נראה יותר לחלק ביניהם, שכן הוכחנו לעיל בפרק ב שהאביק טהור.

נסכם את דברינו עד כה בציר הבא:

נעזר בקרקע, אך לא עשוי דווקא לקרקע	משתמש בקרקע ועשוי דווקא לקרקע, אך יכול גם לפעול בלעדיה	משתמש בקרקע, ועשוי דווקא לקרקע	משמש את הקרקע
דף	סיר על התנור	אביק	דלת
כופת	מחלוקת	לרוה"פ טהור	נגר
טמא			טהור

ה. חיבור לקרקע שאינו יציב וקבוע

האם רק חיבור יציב וקבוע נחשב כחיבור לקרקע? בתפארת ישראל (יא, ב אות יד) ביקש להוכיח מהמשנה של דלת הנעשית לקרקע, כי גם אם "נָעֵיץ וְנָדִין אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְגַם בְּקִלּוֹת יִסִּירִם מִחֲבוּרָן, וְרָגִיל לְהִסִּירֵן וְלִטְלֹטְלָן" - אף על פי כן אינה מקבלת טומאה. לשיטתו, הדלת נחשבת מחוברת לקרקע אף על פי שאינה יציבה (כיון שהיא נעה על צירה), אינה קבועה (כיון שמסירים אותה לעיתים), ואינה מהודקת (כדי שתסתובב).

מכאן למד התפארת ישראל שלוש תכונות שאינן מעכבות בחיבור לקרקע:

א. יציבות - שהכלי אינו נוטה לנוע או מתנדנד.¹⁴

ב. קביעות - שהחיבור משמש לפרקים או זמני.

ג. הידוק - שהחיבור חזק ומהודק בקרקע, ואינו מתפרק בקלות.

לדידי, אין הראיה מן הדלת מוכרחת, שכן:

א. אף שהדלת סובבת על צירה, עצם החיבור לציר יציב ולא מתנדנד.

ב. החיבור קבוע - בדרך כלל אין עוקרים את הדלת ממקומה.

ג. גם אם המבנה ההנדסי מאפשר פירוק קל של הדלת מן הציר, עצם ההצמדה לקרקע הדוקה ואינה רופפת.

דוגמא לכלי אחר המשמש את הקרקע הוא קלוסטרא - כלי נייד המשמשת לנעילת הדלת, ומקבלת טומאה (יא, ד). המפרשים נחלקו בזיהויה, ובסיבת טומאתה:¹⁵

- הרמב"ם והר"ש ביארו שהקלוסטרא מקבלת טומאה מפני שהיא מיטלטלת (כפי שמפורש בתוספתא כלים ב"מ א, 1), בניגוד לנגר במשנה ב, שהוא קבוע בקיר. הם נחלקו בזיהוי הכלי:

○ לפי הר"ש (על פי המשנה בעירובין קא, ב) מדובר בנגר ובראשו קלוסטרא - הנגר הוא המוט הנועל, והקלוסטרא היא בליטה בראשו, המשמשת גם לדוך תבלינים וכדומה.

14 החלקת יעקב (יו"ד מג, ג) הביא ראיה מדבריו לחיבור לקיר בחוט חשמל שנחשב חיבור.
15 בתוספתא (ב"מ ב, ה) נאמר: "קלוסטרא הנעולה חיבור לטומאה ואין חבור להזאה", ומשמע שמיועדת לתיבה התלושה מן הקרקע, שאם לא כן - הרי הדלת אינה מקבלת טומאה ואינה צריכה הזאה. אמנם, אין זה מוכרח שגם משנתנו עוסקת בקלוסטרא לתיבה, שהרי בתוספתא אחרת (שם א, 1) היא עשויה לדלת וכן בעירובין קא, ב ובשבת קכג, ב.
וראה בתוספתא ראשונים על התוספתא לרב שאול ליברמן, שמזהה אותה כ'קלוסטרא' (משנה כ, א) ומציין דמיון לשוני ל'גלוסקמא' (דלוסקמא, דלוסקוס) - שהיא תיבה המיועדת לקבורה.

- לפי הרמב"ם קלוסטרא היא כלי עצמאי, והיא מיועדת רק לנעילת הדלת (וכן בערוך ערך קלוסטרא לא הזכיר 'נגר' ולא את ענין הדיכה).
- התפארת ישראל נקט כזיהויו של הר"ש. לשיטתו, קלוסטרא צריכה להיחשב מחוברת לקרקע ולהיות טהורה, כיון שהשימוש בה לנעילה הוא כשהיא מחוברת לקיר ולדלת. אמנם, הוא ביאר ששימוש הקלוסטרא לדיכה גורם לה טומאה. קשה לי על דבריו, שכן עיקר שימושה לקרקע, ולא לדוך - ומדוע שימוש לדוך הוא סיבה לטמא?¹⁶

פוסק הקרוב במעט בדבריו לתפארת ישראל הוא הנודע ביהודה (תנינא יו"ד קלז). הוא מדייק בלשון הרא"ש בתשובה (לא, ז; וכן מקוואות יב) שסילון של מים אשר נעשה להוביל מים למקווה, אפילו שאינו מחובר לקרקע אלא רק מונח עליה באופן קבוע - טהור. הרא"ש משווה דינם לדלת, שעשויה לשמש את הקרקע, ונראה שכוונתו שהסילון משמש את המקווה בהובלת המים.¹⁷ הנה מדובר כאן בכלי שאינו מהודק לקרקע, ובכל זאת הוא טהור.

נראה שאין ללמוד מכאן לשאלתנו משתי סיבות:

- א. הצינורות עשויים להיות קבועים, גם אם לא מהודקים.
 - ב. לצינורות יש יתרון שהם עשויים לשמש את הקרקע כמו דלת, ולכן בטלים אליה ונחשבים כקרקע גם בלא הידוק. אין הם דומים לכלי שרק נעזר בקרקע לפעולתו שבו נדרש חיבור הדוק.
- מקור נוסף לסוגיה זו הוא דין הוילון. הגמרא (ביצה יד, ב) אומרת: "אמר עולא: מפני מה אמרו וילון טמא - מפני שהשמש מתחמם כנגדו". וילון משמש את הקרקע כמו דלת, שכן נועד להסתיר את הפתח. אם כן, מדוע טמא? אפשר לומר שהשימוש הנוסף לצורך האדם מבטל את זיקתו לקרקע.

ניתן לדייק מלשון "אמרו" שטומאתו היא תקנת חכמים, וכך סברו הריטב"א (ד"ה אמר; והביא כך בשם תוספות) והמאירי (בבית הבחירה ד"ה הוילון). אולם מדברי הרמב"ם (פירוש המשנה כ, ז) נראה שטומאתו מן התורה: "ופשוט הוא שהפרכת מתטמא במת בפני שהיא

16 הר"ש כתב שדינה תלוי במחלוקת רבי יהושע ורבי טרפון (שבת קכד, א) האם נחשבת כלי, אך נראה שסבור שאינה נחשבת מחובר לקרקע. ראה בינת אדם (הבאנו דבריו לעיל פרק ב), שקלוסטרא טמאה מכיוון שהיא כלי עוד לפני שמחובר בקרקע, כשיטתו באביק - שטמא.

17 הנודע ביהודה מעיר שאם מחברים אותו בקרקע ממש, ומשליבים אותו בבנין או מכסים באדמה, נחשב כקרקע אפילו לא נעשה מראש לקרקע.

מכלל הבגדים". נראה לי טעמו שמאחר שאין לוילון חיבור יציב, וניתן אף להתעטף בו, גם אחרי חיבורו אין הוא הופך לחלק ממבנה הבית.

אם כן, דבר שאינו משמש את הקרקע כדלת, אם חיבורו ארעי או רעוע - אינו בטל לקרקע. אם משמש את הקרקע - בטל לקרקע רק אם הוא קבוע, אפילו אינו מהודק (צניור). אם הוא גם אינו קבוע - טמא (קלוסטר).¹⁸

ו. כלי שאינו חשוב בפני עצמו

עד כה עסקנו בכלים החשובים בפני עצמם, שיש להם יחסים שונים עם הקרקע: משמשים את הקרקע (דלת) או נעזרים בקרקע (אביק). הדיון בהם היה האם הם נחשבים מחוברים לקרקע וטהורים, או שעומדים בפני עצמם וטמאים. יסוד הדברים במשנה (יא, ב): "כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו טמא". כעת נעסוק בכלים שאין להם שם בפני עצמם, והדיון בהם הוא האם הם בטלים לקרקע - וטהורים, או לכלי מיטלטל אחר - וטמאים.

דוגמא לכך במשנה (כלים יד, א): "יתדות האוהלים טמאות". המשנה מלמדת שיתדות הנעוצות בקרקע, ומשמשות לעיגון יריעות האוהל באמצעות חבלים - טמאות. מדוע אין הן נחשבות לדבר שתשמישו עם הקרקע, ותהיינה טהורות?

הר"ש, הרא"ש והברטנורא ביארו "שהרי תשמישם לצורך דבר המיטלטל". ממקרה אחר במשנה הסבר זה לכאורה קשה (יב, א): "אונקלי שבכתלים - טהורה". מדובר בו מתכת המחובר לכותל, ומשמש לתליית חפצים מיטלטלים. הר"ש הסביר שטהרתו נובעת מכך שתשמישו "עם הקרקע", אך יש להבין: הרי גם אונקלי משמש את החפץ התלוי בו, כשם שיתד משמשת את האוהל?

לקושי זה מצאנו מספר הסברים במפרשים:

א. בדעת הר"ש אפשר לומר שהיתד משמשת באופן קבוע את האוהל, ואף כאשר עובר למקום אחר - היתד באה איתו, ולכן בטלה אליו ונטמאת. האונקלי אינו נועד לבגדים מסוימים, וגם אינם תלויים בו בקביעות ואינם מחוברים בו. לכן האונקלי נחשב שאינו מיטלטל, אלא בטל לקיר וטהור (חזון איש כלים יט, ז).

ב. בתפארת ישראל (וכן במשנה אחרונה) תירץ שיתד האוהל מיטלטלת, ולכן אינה נטהרת בחיבור לקרקע, בניגוד לאונקלי הקבוע בקיר.¹⁸

18 הרב דוד בעדני (טהרת הכלים ג, נתיבות הבאר א) דייק מכאן שדבר המשתמש בקרקע נחשב מחובר רק אם הוא מחובר בקביעות.

ג. הרא"ש כתב במפורש שגם את האונקלי רגילים להסיר מהקיר, שאם לא כן, אין בכך חידוש שהוא טהור. אם כן, לכאורה לא ניתן לומר בדבריו את תירוץ התפארת ישראל.¹⁹ לדעתי נכון לפרשם כרמב"ם, כדלקמן.

הקו המנחה בהסברים אלו הוא ברור למה הכלי טפל יותר - האם לקרקע וטהור, או לחפץ המיטלטל וטמא כמותו. הקריטריונים המשפיעים על כך הם:

א. האם הוא משמש בקביעות חפץ מטלטל מסוים.

ב. האם הוא מחובר לקרקע בקביעות.

יש להסתפק במצבי ביניים, כגון יתדות המחוברות בקביעות לקרקע, אך שימושן נשאר לצורך דבר המיטלטל - האם אז יגבר שיקול הקביעות והן תהינה טהורות, או שמא יגבר שיקול השימוש והיתדות תיטמאנה?

הרמב"ם בפירושו המשנה (יב, א) כתב שאונקלי טהור מכיוון שאין לו "שם מיוחד", כלומר - אינו כלי לעצמו, אלא נספח לדבר אחר, כמו "אונקלי של כותל" או "כיסוי של כלי פלוני". כן נראה בהלכות (ט, יא) שהסביר באופן זה את טהרת האונקלי.²⁰

הרב בעדני (טהרת הכלים ג, נתיבות הברא א) עמד על כך שהרמב"ם נמנע מלנמק את טהרת האונקלי בחיבורו לקרקע - ככל הנראה משום שחיבור זה אינו קבוע, ולכן אינו מטרה

יש בביאור התפארת ישראל סתירה לדבריו שהובאו לעיל פרק ה' לגבי דלת, שהיא טהורה אף ש"רגיל להסירן ולטלטלן". צריך לחלק ולומר, שהדלת משמשת את הקרקע בצורה מובהקת, ולכן זה שרגיל להסירה לא מפקיע את החיבור לקרקע. היתד משמשת את האהל, ורק משמשת בקרקע, ולכן בהיותה מטלטלת לא נחשבת מחוברת. וראה בפרק ה' בדין קלוסטרא המשמשת את הקרקע, שנחשבת מחוברת אף שהיא מיטלטלת, ובדומה לדלת. מכל מקום, גם לגבי דלת וקלוסטרא כתבנו שאין דבריו מוכרחים.

19 מצאתי שני פירושים בשיטת הרא"ש, שלכאורה מיישבים דבריו עם התפארת ישראל: א. הסדרי טהרות (קכח, ב ד"ה עקרב) יישב שהאונקלי נקבע בקיר תמיד באותו מקום, בניגוד ליתד שבכל פעם נקבעת במקום אחר עם נדידת האוהל, ולכן אינה נחשבת כמשמשת את הקרקע. ב. באנציקלופדיה תלמודית (ערך כלים, הערה 203) ביארו שאמנם האונקלי ניתן לפירוק מהקיר, אך אין רגילים לעשות זאת, בניגוד ליתד האוהל. אולם, הרא"ש במפורש כתב "פעמים מסירים אותם", ועל כן אני נוטה להבין את דברי הרא"ש כפשוטם - שהאונקלי אינו קבוע בקיר כמו היתד.

20 בפירושו המשנה (יב, ג) הרמב"ם מביא שלושה נימוקים לטהר כלי מתכת. הוא קבע שאונקלי שבכתלים טהור מהנימוק השני - שאינו כלי בפני עצמו, ולא מהנימוק השלישי שמחובר לדבר שאינו מקבל טומאה, שהוא לכאורה הנימוק של מחובר לקרקע.

כשלעצמו. גם הרא"ש על המשנה (יב, ג) כתב: "ואינם מחוברים תמיד, אלא פעמים מסירים אותם".²¹ יתכן שהיה מסמר נעוץ בקיר ועל גביו הניחו את הוו.

מסקנה עקרונית עולה מכאן: כלי שאינו חשוב בפני עצמו, ואינו טפל לכלי מיטלטל אחר - הוא טהור, אפילו חיבורו לקרקע אינו קבוע (אונקלי בקיר). לעומת זאת, אם יש לו שם בפני עצמו ואינו מחובר בקביעות - טמא (יתד).

ז. סיכום המקרים

נסכם את המקרים מהמשנה והפוסקים, עם תוספת דוגמאות מעשיות:²²

- א. שוקת חצובה בסלע - אינו נחשב כלי מחובר אלא קרקע ממש - טהור.
- ב. דלת, נגר וצינור²³ - כלי בפני עצמו, שנועד לשמש את הקרקע (או את הבית), בחיבור לקרקע - טהור.

21 אפשר היה לומר שאילו האונקלי היה כלי חשוב לא היה נחשב משמש עם הקרקע, כי עיקר תכליתו לצורך הבגדים הנתלים עליו (כדעת השואל בספר טהרת הכלים, שם). אך כפי שהוכחנו עד כה - כלי שנועד להתחבר בקרקע, אף שאינו משמש את הקרקע, כגון האביק והתנור - טהור. אם כן, האונקלי נועד להתחבר בקיר, ולא ניתן להשתמש בו אלא כך, ועל כן להסביר את טהרתו אנו מוכרחים לומר שהוא אינו מחובר בקביעות.

לשיטת המשנה אחרונה (ראה לעיל בהערה 12), כלי החשוב בפני עצמו, אם אינו משמש את הקרקע כדלת - טמא. כך ביאר את דין האונקלי (יב, ג): "אע"פ שאינה משמשת לכתלים כיון שמחובר לקרקע טהור. ולא דמי... לערבה שעשאה אבוס לבהמה אע"פ שקבעה בכותל טמאה (כ, ד), אלמא דמחובר לקרקע נמי טמא כשלא בטל תשמישה. היינו כשהיתה כלי קודם שקבעה ומקבלת טומאה אין חיבור לקרקע מטהר, אבל הכא קודם שקבעה אין בה טומאה וע"י חיבורה לקרקע לא נחתא לה טומאה..."

כבר הקשינו לעיל בפרק ג על דבריו, וביאור הרא"ש למשנה זו מצטרף לקושיה (לדעתו, גם אם האונקלי היה מחובר לקרקע היה טהור ולא כתב משום שאינו כלי בפני עצמו). בנוסף, שם אמר המשנה אחרונה את חידושו בדעת הר"ש והרא"ש, אך לא ניתן לאמרום בדעת הרמב"ם - עיין שם בדברינו.

22 הדגשתי את המקרים המופיעים בחז"ל או בפוסקים.

23 הצינור הופיע במשנה יחד עם דלת ונגר, ועל כן לכאורה הוא שייך לרשימה זו. אמנם, נראה שהוא דומה יותר לאביק, שאינו משמש את הקרקע. יש לומר שהאביק יכול לעשות את פעולתו גם בלא הקרקע, אך הצינורות מחוברים זה לזה רק כשהם מיוצבים בקרקע - ואמנם אין הוא משמש את הקרקע, אך הקרקע משמשת אותו. אולם, ראה בתפארת ישראל שביאר כי מדובר כאן בצינור המשמש כצינור לדלת, כמו שאר הדברים במשנה שהם תשמישים של הדלת, ואם כך מובן מדוע נחשב כמשמש את הקרקע, ואין מכאן ראייה לאביק. כך ביאר גם רב האי גאון "צינורא דדשא", וכן מוכח במשנה במועד קטן א, י שהצינור נזכר עם כלי הדלת, וכן ביאר רש"י (מועד קטן יא, א ד"ה צינור).

- מקלחון - משמש את הקרקע ועם הקרקע, שמשלים את הקיר ליצירת חדרון לרחצה - טהור.
- וילון - כלי שתכליתו לשמש את הקיר בכיסוי הפתח. בחיבור - טהור מן התורה וטמא מדרבנן (ריטב"א, מאירי). לפי הרמב"ם טמא מן התורה, משום שנחשב כבגד ולא כקרקע.
- ג. כופת ומפיץ - כלי בפני עצמו, שלא נועד לשמש את הקרקע ולא להיות מחובר אליה, אך כעת משתמש בו לטובתה. השימוש בו כחלק מהבנין מלמד שבטל מעמדו העצמאי, והוא הפך לחלק מהכותל או התקרה - טהור.
- אמבטיה - כלי עצמאי שנועד להיות מחובר לקרקע אך לא משמש את הקרקע. על ידי חיבורו הופך להיות חלק מהבנין - טהור.²⁴
- ד. אביק - כלי בפני עצמו, שאינו משמש את הקרקע, אך משתמש בקרקע ונועד מראש להיות רק מחובר לקרקע - טהור.²⁵
- שקע חשמלי - יש לו שם בפני עצמו גם אחרי שמחובר לקיר, אין לו שימוש בפני עצמו - טהור.
- נברשת - משמשת את המרחב ולא את המבנה, אך אין לה שימוש אלא בחיבור לתקרה או לקיר - טהור.
- סיר בית החורף - כלי בפני עצמו שאינו משמש את הקרקע. נועד מראש להיות רק מחובר לקרקע, אך יש לו שימוש גם בלי הקרקע - מחלוקת שב יעקב (טהור) ויהודה יעלה (טמא).²⁶

24 יותר טוב מאביק, כיוון שמשלב אותו בבניין ממש, ונראה לי שבוה יסכים גם הבינת אדם.

25 הראינו לעיל בפרק ג שכן סובר הרמב"ם, הברטנורא והתפארת ישראל, שלא כדעת הבינת אדם שמטמא, מאחר שיכול לשמש גם בלא הקרקע (אף שתמיד מחברים אותו), ואם כן הוא כלי בפני עצמו עוד לפני חיבורו לקרקע.

26 נראה לי שנידון זה דומה לספקו של הנודע ביהודה (תנינא יו"ד קט) שכתב: "דבר שהוא נעשה מתחלתו להיות תשמישו עם הקרקע אבל לא להתחבר בקרקע והוא התנור של מתכת, שזה נעשה מתחלתו להעמידו ומסיק על הארץ בתוכו והוא ניסק ואופה הלחם שמדבק סביב התנור בפנים כמעשה התנורים של חרס. בזה קודם שחיברו בקרקע מקבל טומאה כיון שלא חיברו ולא נעשה על דעת לחברו, אבל אחר שנתחבר לקרקע אף שלא עשאו מתחלה לחברו נלע"ד שאינו מקבל טומאה. ועדיין לא קבעתי בזה הלכה לחלוטין, עיין ברמב"ם פט"ו מהל' כלים הל' וי"ו". השאלה היא עד כמה התנאי שיהיה מיועד להתחבר בקרקע הוא נוקשה ובלעדי - או שהוא הדין גם כאשר מיועד להיות מונח על הקרקע, או ניתן לשימוש גם בלא חיבור לקרקע (ובזה נבדל הנידון בספק

• **תנור, מסמרים כחצובה** - אם עשויים מתכת ומחוברים בקרקע, טהורים (רמב"ם, ברטנורא). לפי המשנה אחרונה בדעת הר"ש והרא"ש - אינו נחשב משמש את הקרקע, וטמאים.

ה. **אונקלי שבכותל** - אין לו חשיבות כלי לעצמו. הקרקע משמשת אותו, אך אינו טפל לשום דבר אחר מלבד לקרקע (בניגוד ליתד). אינו מחובר בקביעות. טהור - מאחר ואין לו חשיבות.²⁷

ו. **יתד אהל** - כלי המשמש את האוהל וטפל לו. הקרקע משמשת אותו. מחובר לקרקע לפרקים - טמא.

ז. **דף של נחתומין ואבוס** - כלי בפני עצמו, שלא תמיד מחובר לקרקע - טמא. אם טומאתו מדרבנן, נטהר בחיבור.

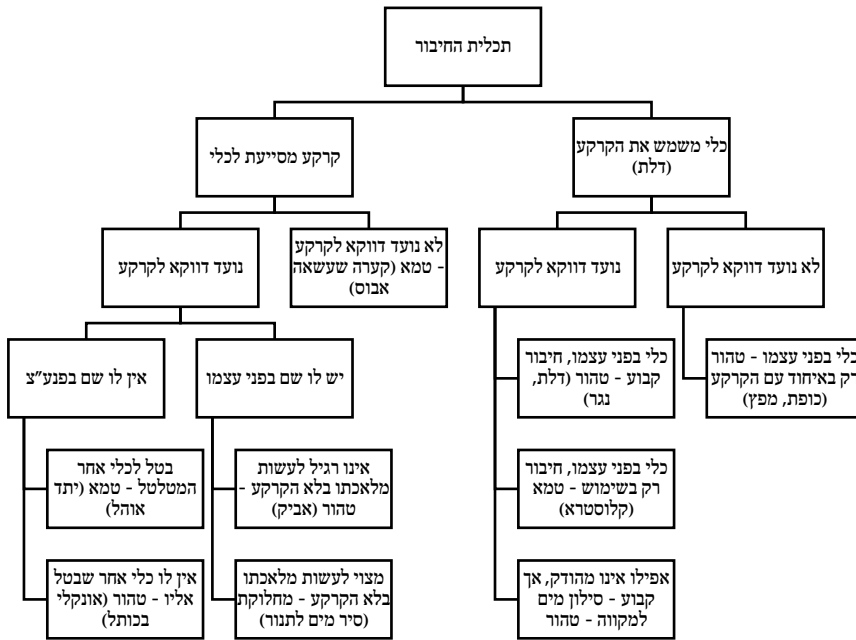
ח. **קלוסטרטא** (מוט לנעילת הדלת) - כלי בפני עצמו, שנועד לשמש את הקרקע. בשימוש בה אינה בחיבור קבוע או מהודקת לקרקע - טמא.

• **מפתח לדלת** - טמא (משנה יג, ו).

להלן תרשים של הדיון בסוגיה. חשוב לציין שהקריטריון אם הכלי משמש את הקרקע או הקרקע מסייעת לכלי אינו משפיע על טהרת הכלי, שלא כדברי הנודע ביהודה (עמד על כך הגידולי טהרה ג ועוד פוסקים, ראה לעיל הערה 6). ההשלכה של חילוק זה היא על סיר בית החורף, במקרה שמיועד דווקא להתחבר לקרקע, והאחרונים חידשו שכיוון שפעולתו אינה מותנית בחיבור - לא נטהר. לא מצאנו הוכחה מובהקת בחז"ל לסברתם. בכל זאת, מאחר וחקירה זו מועילה 'לעשות סדר', ולהבין כראוי את מהלך הסוגיה, השתמשנו בה במהלך הדיון, וגם הותרנו אותה בסיכום.

הנודע ביהודה מהאמור בפירוש המשנה לרמב"ם (מובא לעיל בפרק ג) בתנור שנבנה בקרקע, ויעודו הראשוני היה להיות מחובר לקרקע).

27 נראה מהרמב"ם כלים (ט, יא) שכלי מתכת אפילו לא היה מחובר לקרקע היה טהור "כל אחת ואחת בפני עצמה... שאין האונקלי או השלשלת כלי בפני עצמו אלא הרי הן כמקצת כלי", ולא כדברי הרב בעדני (טהרת הכלים ד, עמ' שיח), שצריך שיהיה נטפל לדבר טהור: "דכלי שאין לו שם בפני עצמו, סגי שיהא משמש עם הקרקע, שאז נטפל הוא לדבר הטהור שהוא הקרקע, אבל כלי שיש לו שם בפני עצמו, כדי להחשיבו כקרקע צריך שיהיה קבוע בקרקע... שאין מסירין אותו".

ת. כלי העשוי לקרקע שאינו מחובר

מה הדין כאשר הכלי העשוי לקרקע עדיין תלוש? הרמב"ם כותב בפירושו המשנה (יא, ב) לגבי דלת, שהיא טהורה גם לפני חיבורה לקרקע מאחר שהיא עשויה לשמש את הקרקע (וכן פסק בהלכות ט, א, והביא דבריו התוספות יום טוב). כך נקט גם הרא"ש (שו"ת לא, ז): "ואפילו אינם מחוברים לקרקע טהורים כיון שלא נעשו אלא לשמש הקרקע". ביד דוד (יא, ב) ביאר הטעם: "מפני שנעשו לקרקע דוקא, ובענין אחר אי אפשר להשתמש בהם ולא נקראו כלי".

הברטנורא במשנה זו כתב: "וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואינו מקבל טומאה". היו שרצו לדייק שחולק על הרמב"ם (שב יעקב לא), אך נראה יותר שמסכים שמה שמיועד לקרקע אינו מקבל טומאה מראשית יצירתו.²⁸

המשנה אחרונה הביא כמה ראיות לטהרת הכלי קודם חיבורו:

28 המשנה אחרונה (מקוואות ד, ג) רצה להוכיח שגם הטור סובר שטהור רק אחרי חיבור. זו לשון הטור (יר"ד סי' רא): "וכן הסילון... ואם הוא מחובר לקרקע שפיר דמי שאז אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אגב קרקע". צריך לומר שהכוונה סילון שעשוי להיות בקרקע, למעט סילון שהוא באוויר, שהרי אביו הרא"ש השווה הצינור לדלת, שאפילו עדיין אינו מחובר טהור.

א. מסמרים טהורים קודם שקבעם בקיר, מאחר שמיועדים להיות מחוברים בקיר (יא), ג; וכן הוכיח הגידולי טהרה סי' ג).

אמנם, המפרשים כתבו שמסמר טהור מאחר והוא גלמי כלי מתכות, שאינו כלי גמור כמו שאר הדוגמאות במשנה, מבלי קשר לחיבור לקרקע.

ב. אונקלי, וו תליה המחובר בקיר - טהור (יב, ג).

אין משם ראייה, כיון שלא מוכח שהמשנה מדברת גם טרם חיבורו לקיר.²⁹

ג. נאמר בתוספתא (ב"מ א, יד; מובאת גם בשבת נח, ב):

אמרו לאומן עשה לי שני זגין [=פעמונים; ב"ק] אחד לדלת ואחד לבהמה...
הרי אלו טמאין עד שעה שיפריש [=יפרש מה היעוד של כל זוג; ב"ק] ור'
שמעון מטהר עד שעה שיפריש.

מכאן שפעמון שנעשה לדלת טהור גם טרם חיבורו. יותר מכך, לדעת תנא קמא - אף שהוגדר כטמא מספק, מחשבתו לשימוש במחובר לקרקע מעלה אותו מטומאתו בלא שינוי מעשה.³⁰ לענייננו, מוכח מכאן שלא החיבור לקרקע הוא שמטהר, אלא תכלית הכלי להתחבר בקרקע. מאחר שגמר מלאכת הכלי תלוי במחשבת האדם - כלי שעשוי להתחבר לקרקע אינו כלי בפני עצמו, ואינו מקבל טומאה.

הגידולי טהרה מביא עוד ראייה מהתוספתא (כלים ב"מ ד, ה) מדין מניקית³¹ שעשאה תחת הדלת, כדי להגן מפני רטיבות, ש"אף על פי שמשתמש בו" במנותק - "טהורה".

יש עוד מקום לדון האם לסייג את דברי הרמב"ם דווקא לדלת המשמשת את הקרקע, אך אביק המשתמש בקרקע לא ייטהר עד חיבורו בקרקע. עם זאת, מאחר שהרמב"ם כותב שהוא הדין בצינור שטהור עוד לפני שהתחבר בקרקע, נראה שאין לחלק. וצריך עוד עיון.³²

29 ועיין דברינו לעיל בפרק ו שעל פי הרמב"ם טהרתו אינה משום חיבורו לקרקע.

30 כך מוכח גם מההלכה הקודמת בתוספתא: "זוג [=פעמון] של דלת טהור ושל בהמה טמא. זוג של דלת שעשאו לבהמה טמא [גרסת התוספתא: טהור; ב"ק], ושל בהמה שעשאו לדלת אפילו חיבור בקרקע ואפילו קבעו במסמר טמא". למדנו שזוג של דלת (שעשוי לקרקע), אפילו נתקן מהדלת, נטמא רק כאשר עשאו (=עשה בו מעשה) לבהמה.

31 גרסת התוספתא מיניקות, ותיקנתי לפי לשון המשנה יד, ב.

32 ועיין במשנה אחרונה (יא, ב ד"ה שנעשו) שביקש להעמיד הלכה זו - שנטהר גם לפני חיבור בקרקע - רק בכלי שאין לו בית קיבול. נראה שאין דבריו מוכחים, מה עוד שהזוג הנזכר יש לו בית קיבול וטהור לפני חיבורו לקרקע.

ט. חיבור לשקע

חיבור לקיר הבית נחשב כחיבור לקרקע,³³ מאחר שהמחובר למחובר הרי הוא כמוהו.³⁴ נבחן בתחילה את מעמד שקע החשמל הקבוע בקיר, ולאחר מכן את החיבור של המכשיר החשמלי לשקע.

השקע מיועד להתחבר בקיר באופן קבוע (ולא זמני) ויציב (ולא מתנדנד או גמיש כמו חוט). עם זאת, אין הוא נעשה לשמש את הקרקע, והחיבור לקיר נועד רק כדי לייצבו.³⁵ נראה שהוא דומה לאביק שאיו מקבל טומאה.

לעומת השקע, נראה שמכשיר המחובר אליו בחוט חשמל, אפילו אם נדרש לו מקור מתח קבוע - אינו נחשב מחובר. זאת מהסיבות הבאות:

א. חיבור שאינו יציב: לא מצאנו ראיות לכך שחיבור בחוט נחשב לחיבור. זאת בניגוד לדלת המחוברת באופן יציב על צירה.

ב. חיבור שאינו קבוע: החיבור לשקע רגיל להתחבר ולהתנתק.³⁶ אין לדמות מכשיר חשמלי לדלת טהורה גם טרם חיבורה, כיון שהיא עתידה להתחבר בקביעות. בזה המכשיר דומה יותר לקלוסטר, שהשימוש בה הוא בחיבור לקרקע וניתוק ולכן מקבלת טומאה.

33 הקיר הוא המשך הבניין, ולכן אף אם אינו מחובר ביסודות אלא רק עומד על גבי הקרקע בקביעות, ולא ניתן להעבירו ממקומו בקלות - כמו שהיה נהוג בימי קדם - נחשב כקרקע. שכן, לא גרע מצינורות מים שבתלו אותם למקומם ואינם מקבלים טומאה, אף כשאינם מחוברים (ראה לעיל בפרק ה בשם הנודע ביהודה). נראה לי שאף מבנה יביל, כמו מכולה וקררון, שלא ניתן להעבירם אלא באמצעות מנוף - נחשבים למחוברים, שכן החיבור הוא רק סימן מובהק לכך שקביעות המקום אינה זמנית.

34 וכן בחלקת יעקב (יו"ד מא) הוכיח זאת מדין פעמון דלת המחובר לדלת המחוברת לקרקע - שהוא טהור (שבת נח, ב), וכן העלה בשו"ת צמח צדק יו"ד קע ד"ה אחר.

35 אין לומר שנועד לחבר לחוטי החשמל שבקיר, ואם כך הוא משמש או משתמש בקרקע, מפני שאין מעמדם שונה ממעמדו, שאינם משמשים את הקיר, והוא נועד רק לייצבם.

36 תשובות והנהגות א, תנ: "כיון שהדיוט מכניס ומוציא ועומד לכך אין זה חיבור גמור ליהוי כקרקע".

בחלקת יעקב (יו"ד מג, ג) כתב: "כיון דבאמת אף לבשל ולחמם יש האפשרות לחברה לאיזו מכונת ייצור חשמלית מוקטנת ומטולטלת וכנ"ל וגם אפשר להשתמש שארי תשמישים בכלי זה חוץ מחימום ובישול, וממילא לא מקרי רוב תשמישו עם הקרקע". לא זכיתי להבין טענתו - קשה לומר על מכשירים חשמליים שמכיוון שאפשר לחברם לגנרטור, לא נקרא רוב תשמישם עם הקרקע. החיבור לגנרטור אינו מצוי, והוא מיעוט שבמיעוט. לפי סברא זו גם צינור היה צריך לקבל טומאה, כי אפשר ליצור עברו מתקן לשימוש בלא חיבור לקרקע, אלא שאין זה מצוי.

ג. דמיון לאהל: נראה לדמות מכשיר חשמלי לאהל, שאמנם מחובר לקרקע ביתד, ובלא הקיבוע לא יוכל לעמוד, אך הוא טמא כיון שהוא מיטלטל. כך מכשיר חשמלי רגיל להיות מחובר לפעילותו, אך יקבל טומאה מאחר שהוא רגיל להיטלטל.³⁷

לאור זאת, נראה לענ"ד למעשה שחיבור מכשיר חשמלי לקרקע באמצעות שקע אינו מטהר את הכלי, משום שהחיבור אינו קבוע, ואינו יציב.³⁸ על כן לא ניתן גם לצרף סברה זו שאינו מקבל טומאה בהיותו מחובר על מנת להקל בטבילת כלים חשמליים.

אמנם, מכשיר חשמלי המקובע לקיר כגון מזגן - דינו שונה, ונראה שיהיה טהור בגלל קיבוע המכשיר. באותו אופן, נורה חשמלית המחוברת בהברגה מהודקת, שאינה מיטלטלת בחוט, ואין מפרקים אותה אלא רק אחר שנשרפת - נראה שמבטלים אותה לבית ואינה מקבלת טומאה, שכן החיבור שלה קבוע לכל משך שימושה. ואף שאין צריכה ממש לקרקע, היא דומה לאביק שאין להם שימוש אלא בחיבור לקרקע.

37 עיין בספר טהרת הכלים (לרב דוד בעדני) ד עמ' שיז-שכ, שכתב כדברינו.
 38 כך פסק בשבט הלוי (ב, נו אות ג): "והא דידן פשיטא דעפ"י הלכה לא נקרא מחובר לענין זה לפטרו מטבילה ואין להאריך בפשוט". בדומה לכך כתב במשנה הלכות ט, קסב.
 עוד טוען הרב בעדני (טהרת כלים ד, עמ' שיח) שהוא הדין אפילו בחיבור קבוע (כמו מקרר או תנור), מפני שרגיל להתנתק ואינו חיבור חזק, ואינו דומה לחיבור מסמך או שופתא דקופינא דמרא, שהתקיעה היא בכח (וזה מה שנאסר בשבת - או"ח שיג, ו).